

הכנס השנתי של פורום חוקרי הקיבוץ ותנועת העבודה 2023 - תשפ"ג | גבעת חביבה

חברת תקצירי הכנס

יום חמישי, 7.9.23 | כ"א אלול תשפ"ג | קישור לזום ביום הראשון: <https://smkb.zoom.us/j/84089859369>

שעה	נושא
09:00 - 09:30	ברכות ופתיחה: פז אלניר, מנכ"לית יד טבנקין: בשם ראשי מוסדות המחקר: אלון גן, יו"ר הפורום פרידה והוקרת תודה לדודו אמיתי, מנהל יד יערי ולד"ר אהרון (רוני) עזתי, מנהל ארכיון יד טבנקין
09:30 - 11:15	מושב ראשון: תכנון המרחב הקיבוצי יו"ר: סיגל בן רפאל גלנטי <ul style="list-style-type: none"> עידית רן שכנאי שינוי השיח האדריכלי במחלקות התכנון בקיבוצים בשנות ה-70 וה-80 כביטוי לשינוי האתוס? יניב לוריא התנועה הקיבוצית: מערכת הדרכים והשבילים כתרשים אידיאולוגיה ציונית זאביק גרינברג תכנון שטחים פתוחים כאמצעי לארגון מחדש של הון בקיבוצים ובשכונות ההרחבה
11:30 - 11:15	הפסקה
11:30 - 13:15	מושב שני: אקטיביזם שיתופי - צעירים בוני חברה בקהילות היעוד בישראל יד טבנקין יו"ר: ניר מיכאלי <ul style="list-style-type: none"> ורד האס חזרה ל'משעולי' - התבגרות נתיבי המעורבות החברתית של חברי תנועת הבוגרים בקיבוץ העירוני משעול ארנה שמר ויאיר לייבל אקטיביזם חינוכי: חינוך לשלום במחנה הפליטים בלסבוס יובל דרוז המנהיגות החברתית-חינוכית של הקבוצות השיתופיות כאתגר לתנועה הקיבוצית ולחברה הישראלית
13:15 - 14:15	ארוחת צהריים והפסקה
14:15 - 16:15	מושב שלישי: "ספרים רבתי ספרים" - ספרים שראו אור השנה על-ידי חברי הפורום יו"ר: מאיר חזן <ul style="list-style-type: none"> שרון גבע כל השאר הוא אלמוות: פרשת חייהם של צביה לובטקין ויצחק (אנטק) צוקרמן יאיר שפיגל הצועד מול הזרם: יעקב ריפתין - ביוגרפיה אורי הייטנר אל נאחר רגע נכסף: תנועת העבודה וההתיישבות ברמת הגולן 1967-1969 תמר שכטר לדובב שפתי שותקות: עיונים בקובץ 'חברות בקיבוץ' לילך רוזנברג פרידמן ציונות מבטן ולידה: הילודה ביישוב ובמדינת ישראל בראשיתה: מניעתה ועידודה
16:15 - 16:30	הפסקה
16:30 - 18:15	מושב רביעי: שליחות ומשימתיות קיבוצית יו"ר: לילך רוזנברג פרידמן <ul style="list-style-type: none"> יוחנן בן יעקב השומר הדתי - תנועת הנוער הציונית-דתית בפולין, תר"פ-תרצ"ט, 1920-1939 רויטל בר יוסף בין השתלבות להפרדה: קליטת חברות נוער מארצות האסלאם בקיבוצים בתחילת שנות ה-50 יואב לרר מעורבותה ותרומתה של התנועה הקיבוצית בפעילות ידיעת הארץ ובמחקר הארכיאולוגי במדינת ישראל בשנים 1948-2000
18:15 - 19:15	ארוחת ערב ונסיעה לקיבוץ עין שמר
19:30	ערב בחממה האקולוגית בקיבוץ עין שמר כוחה של מחאה: ממשבר אמון 1973 - למשבר אמון 2023: לוחמי כיפור 1973 נלחמים על דמותה של המדינה

יום שישי, 8.9.23 | כ"ב אלול תשפ"ג | קישור לזום ביום השני: <https://smkb.zoom.us/j/83030583676>

שעה	נושא
09:00 - 10:30	מושב חמישי: מבט חדש על המיסים הפנימיים והפנסיה בקיבוץ המכון לחקר הקיבוץ יו"ר: מנחם (מנולו) טופל <ul style="list-style-type: none"> דורון נדיב השפעת הניאו-ליברליזם הישראלי על שיטת המיסוי בקבוץ המתחדש שלמה גץ וחנה גולדמברג המיסוי הפנימי והערבות ההדדית בקיבוץ המתחדש מיכל פלגי, אליאט אורחן, חנה גולדמברג סקר פנסיה בקיבוצים 2023
10:30 - 10:45	הפסקה
10:45 - 12:45	מושב שישי: 110 שנים לתנועת השומר הצעיר יד יערי יו"ר: אביבה חלמיש <ul style="list-style-type: none"> מיכל גולן מרד הבת - לציונות, סוציאליזם ואחוות עמים אלי צור תפיסתו של מרדכי בנטוב (מייטק גוטגולד): ארץ ישראל לא כחזרה לארץ אבות, אלא כמקום ליצירת "אדם חדש" אביהו רוני "אנחנו לא בקונצנוס": כרם שלום כקיבוץ פוליטי, 1968 - 1978 חיים (גי'ומס) אורון מה זה להיות עבורי איש השומר הצעיר
12:45 - 13:00	דברי סיום אלון גן

דברי פתיחה

פורום חוקרי הקיבוץ ותנועת העבודה פועל כבר 13 שנים. מטרותיו:

1. ליצור במת מחקר קבועה שתקיים חמישה מפגשים בשנה וכנס שנתי בן יומיים, בהם יציגו חוקרים את מחקריהם החדשים, תוך דיון ומתן משוב מחוקרים ותיקים ומעמיתים.
2. לטפח עתודה של חוקרים צעירים בתחומי המחקר של תנועת העבודה והקיבוץ.
3. ליצור מערך תקשורת חי ופעיל המהווה מקור מידע והתייעצות בין החוקרים ובין מוסדות המחקר.
4. ליצור ולפתח מיזמים מחקריים משותפים בין המוסדות והחוקרים.

במהלך 13 השנים האחרונות קיימנו 62 מפגשי חוקרים בימי שישי ועשרה כנסים שנתיים בגבעת חביבה וביד טבנקין. בנוסף, יזמנו מושבים בכנסים מטעם הפורום וחברי הפורום השתתפו בכנסים נוספים כגון: כנס מחקרי הגליל, כנס האגודה הישראלית לחקר החינוך, הקונגרס העולמי למדעי היהדות, כנס AIS, ICSA, ועוד.

במהלך השנה האחרונה התקיימו המפגשים הבאים:

תשפ"ג 2022-2023						
מס	תאריך	שם ההרצאה	מרצה	מגיבה/ה	יו"ר	פורמט
1	18.11.22	היצירה המוקדמת של רות שלוש	רות יורובסקי	ד"ר נורית כהן עברון אימי הציירת רות שלוש ד"ר גליה בר אור	פרופ' איציק גרינברג	יד טבנקין היברידי
2	20.1.23	החוקר, המחקר ועיצוב הזיכרון הקולקטיבי: מפגש עם פרופ' אניטה שפירא	ד"ר אלון גן משוחח עם פרופ' אניטה שפירא על ספרה: "כך זה היה: סיפור חיים"	פרופ' נורית גרץ	ד"ר אלון גן	יד טבנקין היברידי
3	17.3.23	"מדוע מכתביך כה יבשים? נודף מהם חמסין!" - היהודי החדש ושאלת ניהול הרגשות בתקופת היישוב	ד"ר מתן בורד ופרופ' חזקי שוהם	פרופ' אביבה חלמיש	פרופ' מאיר חזן	יד טבנקין היברידי
4	19.5.23	'גון יקר והמית לבב': זקנים ראשונים בקיבוצים 1925-1940.	ד"ר גליה השרוני	ד"ר אפרת קנטור ד"ר אילנה מזרחי	פרופ' מיכל פלגי	יד טבנקין היברידי
5	30.6.23	המכתב כאשנב להבנת ההיסטוריה	מוקי צור	ד"ר נורית פיינשטיין ד"ר יעל פיילר	ד"ר אלון גן	יד טבנקין היברידי

נחתום את השנה בכנס השנתי בתאריכים: 7-8.9.23, כ"א-כ"ב באלול תשפ"ג, בגבעת חביבה (וגם בזום)

אנו נערכים לקראת מפגשי ימי שישי בשנת תשפ"ד, ומזמינים את כולכם לשלוח אלינו הצעות להצגת מחקר בהתהוות.

תאריכי המפגשים בתשפ"ד: (1)-3.11.23, (2)-29.12.23, (3)-1.3.24, (4)-3.5.24, (5)-21.6.24

הכנס השנתי יתקיים בתאריכים: 17-18.9.24

אנו שמחים להגיש לכם את תקצירי הכנס ומאחלים לכולנו כנס מוצלח.

בברכה,

חברי הוועדה האקדמית: ד"ר אלון גן (יו"ר), ד"ר פז אלניר, פרופ' סיגל בן רפאל גלנטי, ד"ר שלמה גץ, פרופ' יצחק גרינברג, פרופ' מאיר חזן, פרופ' אביבה חלמיש, ד"ר מנחם טופל, פרופ' מיכל פלגי, פרופ' אלי צור, פרופ' לילך רוזנברג-פרידמן

תוכן עניינים

- 1 **תכנית הכנס**
- 2 **דברי פתיחה**
- 4 **מושב ראשון: תכנון המרחב הקיבוצי**
יו"ר: סיגל בן רפאל גלנטי
- עידית רן שכנאי - שינוי השיח האדריכלי במחלקות התכנון בקיבוצים בשנות ה-70 וה-80 כביטוי לשינוי האתוס הקיבוצי 4
 - יניב לוריא - תנועה קיבוצית: מערכת הדרכים והשבילים כתרשים אידיאולוגיה ציונית 4
 - זאביק גרינברג - תכנון שטחים פתוחים כאמצעי לארגון מחדש של הון בקיבוצים בהם שכונות הרחבה 5
- 5 **מושב שני: אקטיביזם שיתופי - צעירים בוני חברה בקהילות היעוד בישראל | יד טבנקין**
יו"ר: ניר מיכאלי
- ורד האס - חזרה ל'משעול' - התבגרות נתיבי המעורבות החברתית של חברי תנועת הבוגרים בקיבוץ העירוני משעול 5
 - ארנה שמר ויאיר לייבל - אקטיביזם חינוכי: חינוך לשלום במחנה הפליטים בלסבוס 6
 - יובל דרור - המנהיגות החברתית-חינוכית של הקבוצות השיתופיות כאתגר לתנועה הקיבוצית ולחברה הישראלית 6
- 7 **מושב שלישי: "ספרים רבתי, ספרים" ספרים שיצאו השנה ע"י חברי הפורום**
יו"ר: מאיר חזן
- שרון גבע - כל השאר הוא אלמוות: פרשת חייהם של צביה לובטקין ויצחק (אנטק) צוקרמן 7
 - יאיר שפיגל - הצועד מול הזרם: יעקב ריפתין - ביוגרפיה 7
 - אורי הייטנר - אל נאחר רגע נכסף: תנועת העבודה וההתיישבות ברמת הגולן 1967-1969 8
 - תמר שכטר - לדובב שפתי שותקות: עיונים בקובץ 'חברות בקיבוץ' 8
 - לילך רוזנברג-פרידמן - ציונות מבטן ולידה: הילודה ביישוב ובמדינת ישראל בראשיתה: מניעתה ועידודה 9
- 10 **מושב רביעי: שליחות ומשימתיות קיבוצית**
יו"ר: לילך רוזנברג-פרידמן
- יוחנן בן יעקב - השומר הדתי - תנועת הנוער הציונית-דתית בפולין, תר"פ-תרצ"ט, 1920-1939 10
 - רויטל בר יוסף - בין השתלבות להפרדה: קליטת חברות נוער מארצות האסלאם בקיבוצים בשנות ה-50 10
 - יואב לרר - מעורבותה ותרומתה של התנועה הקיבוצית בפעילות ידיעת הארץ ובמחקר הארכיאולוגי במדינת ישראל בשנים 1948-2000 11
- מפגש ערב בחממה האקולוגית בעין שמר - כוחה של מחאה: ממשבר אמון 1973 - למשבר אמון 2023:**
- 11 **לוחמי כיפור 1973 נלחמים על דמותה של המדינה**
- 13 **מושב חמישי: מבט חדש על המיסים הפנימיים והפנסיה בקיבוץ | המכון לחקר הקיבוץ**
יו"ר: מנחם (מנולו) טופל
- דורון נדיב - השפעת הניאו-ליברליזם הישראלי על שיטת המיסוי בקבוץ המתחדש 13
 - שלמה גץ וחנה גולדמברג - המיסוי הפנימי והערבות ההדדית בקיבוץ המתחדש 13
 - מיכל פלגי, אליאט אורחון, חנה גולדמברג - סקר פנסיה בקיבוצים 2023 13
- 14 **מושב שישי: 110 שנים לתנועת השומר הצעיר | יד יערי**
יו"ר אביבה חלמיש
- מיכל גולן - מרד הבת - לציונות, סוציאליזם ואחוות עמים 14
 - אלי צור - תפיסתו של מרדכי בנטוב (מייטק גוטגולד): ארץ ישראל לא כחזרה לארץ אבות, אלא כמקום ליצירת "אדם חדש" 14
 - אביהו רונן - "אנחנו לא בקונצנזוס": כרם שלום כקיבוץ פוליטי, 1968 - 1978 15
 - חיים (ג'ומס) אורון - מה זה להיות עבורי "איש השומר הצעיר" 15

מושב ראשון: תכנון המרחב הקיבוצי

יו"ר: סיגל בן רפאל גלנטי

עידית רן שכנאי | שינוי השיח האדריכלי במחלקות התכנון בקיבוצים בשנות השבעים והשמונים כביטוי לשינוי האתוס

בעשורים הראשונים של המאה העשרים שיקף ארגון המרחב הקיבוצי הטיפוסי את השאיפה לתכנון כולל, בחיפוש אחר מבנה מרחבי שיבטא את הערכים הרצויים של הקיבוץ ותוך כך גם יעצב את כל ההיבטים של חיי היומיום של החברים והחברות. כמימוש של הציונות, רעיון הקיבוץ נקשר לאדריכלות המודרניסטית: הקיבוצים תוכננו בכלים מודרניסטיים כמו תכנית-אב ואזור (zoning); מבני הקיבוץ נבנו ברוח המינימליזם והפונקציונליזם.

במהלך שנות השבעים בעקבות תהליכים פוליטיים, כלכליים ותרבותיים, ברמה המקומית וברמה העולמית, עברו הקיבוצים תהליכי שינוי עמוקים אשר הובילו להתרופפות הקשר הזה. ההרצאה המוצעת תציג את תהליך ההיפרדות של הקיבוץ מהאדריכלות המודרניסטית ומהערכים הקשורים בה כביטוי לשינוי באתוס. אם המודל המרחבי הקיבוצי הטיפוסי בתחילת המאה העשרים שיקף ערכים חברתיים אשר נתפסו במדינה המתהווה כאידיליים – לדוגמה שוויון ועדיפות הקולקטיב על פני הפרט – הרי שהשינויים המרחביים בקיבוצים במחצית השנייה של המאה משקפים את שינוי הסדר החברתי במדינה ומסמנים את הופעתו של סדר חדש.

תהליכים אלו יוצגו דרך מבט על מחלקות התכנון הקיבוציות. מערך התכנון הקיבוצי גובש בשנות הארבעים כמנגנון ריכוזי עצמאי שתווך בין הקיבוצים למוסדות המדינה. התמורות של שנות ה-70 בקיבוצים הובילו לביזור מערך זה, שלא הצליח להגדיר מחדש מטרות וערכים משותפים שישמשו כבסיס לתכנון. באותן שנים גדל במחלקות התכנון הקרע בין האדריכלים הוותיקים שדגלו בגישה המודרניסטית, לבין דור חדש של אדריכלים שהושפעו מתאוריות אדריכליות בנות הזמן. נציגי הדור החדש ערערו על התפיסה של ה"קיבוץ" כ"טיפוס" אדריכלי אחיד ועל הרלוונטיות של ערכי הליבה שלו. תשומת הלב עברה לתכנון שכונות מגורים, בעזרת מושגים חדשים כ"קהילתיות". הבתים האחידים והצנועים הוחלפו ב"שכונות רחוב", או "שכונות חצרות", אלא שבקנה המידה הקיבוצי במקום לייצר קהילה, אותן שכונות דווקא יצרו הפרדות בין חברי הקיבוץ. במקביל, בתקופה שבה האופק הכלכלי של הקיבוצים כבר לא היה ברור, האדריכלים הוותיקים, אולי כתגובת נגד, תכננו חדרי אוכל ענקיים ויקרים שבנייתם תרמה לא מעט לקריסה הכלכלית של הקיבוץ.

יניב לוריא | תנועה קיבוצית: מערכת הדרכים והשבילים כתרשים אידיאולוגיה ציונית

אדריכלות הקיבוץ מזוהה עם חדר האוכל, בית התרבות ובתי הילדים, אך אינה מסתכמת בכך. ליתר דיוק תחילתה בהנחת רשת דרכים ושבילים, שרשרת המקשרת בין המרחבים ומפרידה ביניהם; מגדירה את גבולות הטריטוריה, אך גם מחלקת אותה מבפנים; נמצאת על פני השטח, אך לעיתים נדמה שנוטים להתעלם ממנה, מעין סוד גלוי. המחקר מאיר את תפקידו של אובייקט אדריכלי שטרם זכה לתשומת הלב הראויה, ובוחן את מערכת הדרכים והשבילים כשחקן מרכזי המשתתף בעיצוב המרחב לאור התפיסה החברתית. בלב המחקר מהדהדת הטענה כי תפקידה הפרקטי של מערכת השבילים והדרכים מגלם בתוכו משמעויות חברתיות-פוליטיות. שבילי הקיבוץ מקיימים מערכת יחסים דו-כיוונית עם הסביבה; מעצבים אותה ומעוצבים על-ידה. יתר על כן, ואולי בדרכם להיטמע במרחב, הם מנתבים את עובריהם גם כבדרך אגב. "נדמה אפוא שאפשר להגדיר את ההליכה כמרחב של אמירה" (דה סרטו, 2012) ובמקרה של הקיבוץ אמירה אידיאולוגית, ואולי אף את ההליכה עצמה כביטוי לאידיאולוגיה. בנייתו סוציו-היסטורי של שש מערכות דרכים ושבילים בקיבוצים שונים, המשתרע בטווח השנים 1927-1981, על סמך מסמכים כמו מפות תכנון, רשימות אדריכליות, פרוטוקולים, לצד סיורי שטח וראיונות עם האדריכלים וותיקי הקיבוצים מנסח המחקר, טיפולוגיה של מערכת הדרכים והשבילים. מתוך ניתוח תפקידה המשתנה בעיצוב היום-יום החברתי, מעמיד המחקר את מערכת הדרכים והשבילים ככלי אנליטי במעשה הרחב והמעמיק של ביקורת התרבות מתוך שדה האדריכלות.

זאביק גרינברג | תכנון שטחים פתוחים כאמצעי לארגון מחדש של הון בקיבוצים בהם שכונות הרחבה.

ההרצאה מבוססת על מחקר הבוחן את מפות התכנון החדשות הכוללות את שכונות ההרחבה, שתוכננו לצד קיבוצים בשלב הראשון של שכונות אלו, בהן הוזמנו לגור מי שאינם חברי קיבוץ. במחצית הראשונה של שנות התשעים הוחל בבניית שכונות הרחבה. רשות מקרקעי ישראל איפשרה ליישובים כפריים להתמודד עם תוצרי המשבר הכלכלי הגדול: חובות הולכים ותופחים ומשבר דמוגרפי על ידי שחרור קרקע לבנייה פרטית במרחב הכפרי. לראשונה מאז הקמת הקיבוצים, נוצרה האפשרות של מי שביקשו לחיות בקיבוץ, לרכוש בו בית ולחיות מבלי להתחייב למעמד של חבר בו.

ועדת התכנון בקיבוץ שאישרה את הצעות התכנון באספת חברים או בקלפי הפכה את חברי הקיבוץ לבעלי משמעות בתכנון שכונת ההרחבה. מבנה השכונה, מיקומה והמרחק שלה מהקיבוץ הוותיק נקבעו על ידי אילוצי תכנון, ולא פחות מכך, על ידי החברים. בחלק הראשון אציג ניתוח מפות תכנון של שישים ושבעה מפות תכנון בקיבוצים בהם שכונות הרחבה. ניתוח המפות מלמד על שימושי הקרקע, מאפיינים נופיים ותפקודיים של השטחים שבין הקיבוץ להרחבה. אציע טיפולוגיה לניתוח השטחים הפתוחים שבין הקיבוץ לבין שכונת ההרחבה שנבנתה בסמוך לו. לסיכום, אבקש לטעון שלשטחים הפתוחים בין היישוב הוותיק לבין ההרחבה קיימת משמעות חברתית-סימבולית של הגדרה מחדש של היישוב, מאפייניו, וההון התרבותי וההיסטורי שלו גם אל מול ההרחבה ויותר מכך, עבור חברי הקיבוץ עצמם.

מושב שני: אקטיביזם שיתופי - צעירים בונים חברה בקהילות היעוד בישראל | יד טבנקין

יו"ר ניר מיכאלי

רציונל מארגן למושב המתבסס על ספר מחקרי שיצא בקרוב:

בעשרות השנים האחרונות צומחות בישראל מאות קהילות ייעוד של צעירים, שפרושות בכל אגפיה של הפריפריה החברתית, ובנויות מצעירות ומצעירים מכל גווי הקשת החברתית. למרות השונות הגדולה בין הקהילות אפשר לסמן שני מאפיינים משותפים בולטים לכולן: אורח חיים קהילתי ומחויבות למשימתיות חברתית. לפני למעלה מעשור פורסם קובץ מאמרים ששמו "הקבוצות השיתופיות בישראל" בעריכת פרופ' יובל דרור, שביקש להתחקות אחר המאפיינים הייחודיים של הקבוצות המשימתיות ואחר ההבדלים שביניהן. הקובץ התמקד בקבוצות המשימתיות השיתופיות (קיבוצים עירוניים ותנועות הבוגרים של תנועות הנוער משדה תנועת העבודה) ובאופן טבעי כלל מחקרים שהתחקו אחר השלבים הראשונים של הקמת מקצת הקבוצות. כהמשך לקובץ ביקשנו בקובץ ההמשך שעתיד לראות אור בקרוב, להשיג שלוש מטרות: להנגיש את הידע ולתת במה למחקרים מעודכנים, שנערכו בעשור האחרון; להרחיב את יריעת הדיון גם על קבוצות משימתיות שיתופיות, אך גם על כאלה שאינן חיות בהכרח בשותפות כלכלית; ולהאיר אלומה על ההיבטים המשימתיים של הקבוצות השונות ועל פועלן בשדה השינוי החברתי. במושב זה נרחיב את המבט על פעילות הקהילות דרך שלושה סוגי אקטיביזם שזוהו במחקרים: אקטיביזם קהילתי, אקטיביזם חינוכי ואקטיביזם פוליטי.

ורד האס | חזרה ל'משעול' - התבגרות נתיבי המעורבות החברתית של חברי תנועת הבוגרים בקיבוץ העירוני משעול

המחקר המוצג עוסק בשינויים שחלו באופני המעורבות החברתית של חברי הקיבוץ העירוני 'משעול' בנוף הגליל, בוגרי תנועת קבוצות הבחירה של המחנות העולים.

במסגרת המחקר רואיינו חברים מהקיבוץ העירוני בשנים 2006 – 2008 ולאחר מכן בשנים 2018 – 2020, בנוגע לדרך בה הם תופסים ועוסקים בהשפעתם על סביבתם. נראה כי בעשור הראשון של המאה ה-21, היו רוב המרואיינים רווקים ורווקות שעסקו בהוראה ניסיונית בתנועת הנוער והבוגרים. לעומת זאת, בראיונות שנערכו מעל לעשור לאחר מכן, הם היו כבר אנשי מקצוע בעלי משפחות, עם דרכים מהוקצעות ומנוסות להתמודד עם האתגרים האישיים, הלאומיים והגלובליים שעומדים בפניהם.

אקטיביזם חינוכי של קהילות ייעוד מחוץ לגבולות ישראל הינו תופעה ייחודית. בהרצאה נתאר את פעילותם של חברי וחברות תנועת הבוגרים של השומר הצעיר באי לסבוס שביוון שם הקימו את 'בית הספר הבינלאומי של שלום' (The International School of Peace) עבור ילדי הפליטים שהגיעו מארצות שונות ושהו בלסבוס כתחנת מעבר. בית הספר שאף באופן מוצהר לקיים מערכת חינוכית המושתתת על עקרונות של דמוקרטיה, שוויון בין בני האדם, איסובלנות לאלימות, דיאלוג, כבוד בין התרבויות והלאומים השונים, קבלת האחר, שוויון בין המינים ומנהיגות חברתית. צוות המשלחת של תנועת הבוגרים מישראל שיזם את הקמתו של בית הספר ריכז את הפעילות בו ויצר מעטפת של תמיכה מקצועית וארגונית להתנהלותו ולעבודת המורים המקומיים. בנוסף למערכת הלימודית הפורמלית בכיתות התקיימה לאורך השבוע פעילויות חווייתיות אותן הובילו התלמידים הבוגרים יותר, במודל של אחריות חברתית ופיתוח מנהיגות פנימית בבית הספר. בהרצאה נתמקד בתנועה המעגלית שנוצרה מתוך הקשר הרב ממדי בין קהילות הייעוד לבין הפעילות בבית ספר של שלום. נציג זאת הן דרך הממד המשימתי שמקורו בהגות הרעיונית שנוכחת בליבה הפועם של התנועה, ובפרקטיקות שבאמצעותן פועלת התנועה, והן דרך המימד של אורח החיים הקומונאלי, הנסמך על ערבות הדדית, שותפות ושוויוניות. נעמוד גם על ההשפעה המקבילה של חוויית השליחות על רגשותיהם, מחשבותיהם ואף מעשיהם של חלק מחברי הקהילות עם חזרתם ארצה מהשליחות, ומתוך כך על שאלות ביקורתיות שהועלו כדוגמת שיח יחסי כוחות בזירת הפעולה. ההרצאה תוצג ממבט מבפנים של חבר התנועה ומייסד בית הספר, ומבט חיצוני של חוקרת.

יובל דרור | המנהיגות החברתית-חינוכית של 'הקבוצות השיתופיות' כאתגר לתנועה הקיבוצית ולחברה הישראלית

המנהיגות החברתית-חינוכית של הקבוצות השיתופיות מובחנת ככזו על פי מספר הגדרות תיאורטיות ומחקריות ובעיקר בדגם שבנה פרופסור ג'והן קוטר מבית הספר למינהל עסקים באוניברסיטת הרווארד, בו ציין ארבעה מאפייני 'מנהיגות' בהשוואה לאלו של ניהול. ארבעה מאפייני המנהיגות של הקבוצות השיתופיות יוצגו כמהווים אתגר לתנועה הקיבוצית ולחברה הישראלית כולה.

א. "יצירת סדר יום של המנהיגות על ידי ייסוד כיוון וחזון":

(1) 'קיבוץ שיתופי מודרני' ושונה מהקיבוצים לדורותיהם.

(2) 'שיתופיות משימתית' חינוכית וחברתית בפריפריות; 'שיתופיות משימתית' להעצמת 'חברה אזרחית'

התנדבותית בישראל.

ב. "פיתוח רשת אנושית לפיתוח החזון המנהיגותי – היערכות האנשים": קהילתנות של ותיקים ונקלטים בקיבוץ;

הידוק הקשר האזורי בין סוגי ההתיישבות השונים במרחב הכפרי כדגם לחברה הישראלית.

ג. "ביצוע: הנעה והשראה": שיזוריות בקיבוץ ובתנועות הקיבוציות; עמותות בפריפריה כדגם לחברה הישראלית.

ד. "תוצרים מצמיחי שינוי":

(1) מסגרות לימוד קיבוציות קהילתיות.

(2) שינויים חינוכיים יזומים בקיבוץ, מתוכננים מלכתחילה ולא מאושרים בדיעבד;

אתגרים לחברה הישראלית:

(1) מסגרות חינוך בלתי פורמלי מתגוונות.

(2) מסגרות לימוד אקדמי קבוצתי תוך שיתוף בין האקדמיה ל'שדה'.

יו"ר: מאיר חזן

שרון גבע | כל השאר הוא אלמות

הספר "כל השאר הוא אלמות" הוא ביוגרפיה כפולה של זוג לוחמי הגטאות צביה לובטקין ויצחק (אנטק) צוקרמן, מראשי הארגון היהודי הלוחם (האי"ל) בפולין ומבכירי הלוחמים והלוחמות במרד גטו ורשה, שפרץ בתשעה-עשר באפריל 1943 ומאז היה שם נרדף לגבורה בתקופת השואה. הם נשארו בחיים ועלו לארץ-ישראל, כאן אומצו אל ליבו של הקיבוץ המאוחד והשמאל הציוני. בה בעת, כולם, בלי הבדל מפלגתי, העלו אותם על נס. הספר מביא את פרשת חייהם בישראל החל מעלייתם ארצה – היא ב-1946 והוא ב-1947 – ועד מותם – היא ב-1978 והוא ב-1981 – שבמבט לאחור מסמן סיומה של תקופה. פרקיו משרטטים את חייהם בין מוות בגטו ובמרד לבין חיים בצל השואה ולאור הגבורה, בין חרישת תלם עברי באדמה נטושה בגליל המערבי לבין ייסודו של מוזיאון השואה הראשון בעולם, בין ביסוס קיבוץ של ניצולים לבין קריאה להחרים את גרמניה, בין צריף ההורים שעברו את השואה לבין בית הילדים של הדור השני, בין כמיהה לימים של שקט לבין קריירה פוליטית ומועמדות לכנסת, בין עדויות מסעירות מעל בימות ובמשפט אייכמן בירושלים לבין הידיעה המייסרת שמי שלא היו שם לעולם לא יוכלו להבין.

יאיר שפיגל | הצועד מול הזרם: יעקב ריפתין ביוגרפיה

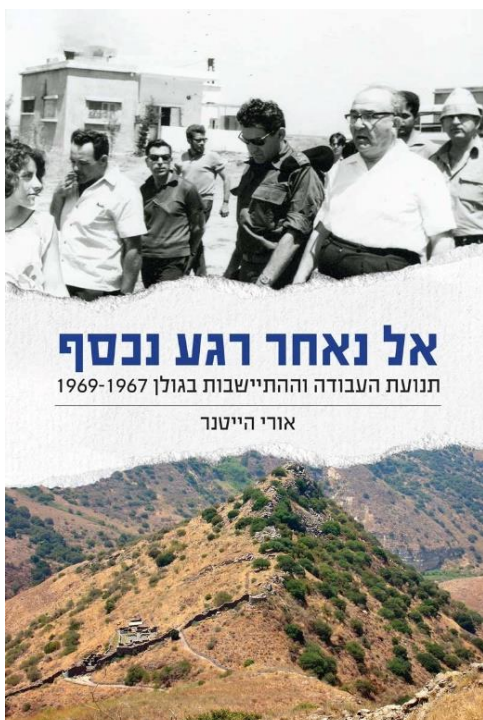
יעקב ("קובה") ריפתין נולד ב-1907 בפולין. בהיותו בן עשר הצטרף לתנועת השומר הצעיר בעיירת מגוריו קוטנה: מאז ועד יומו האחרון היה השומר הצעיר על שלוש מסגרותיו – תנועת הנוער, הזרם ההתיישבותי של קיבוצי התנועה – הקיבוץ הארצי, והמפלגה הפוליטית – מפלגת הפועלים המאוחדת (מפ"ם) – לדרך חייו. כבר בפולין היווה ריפתין מעין "סמן שמאלי" בתנועתו. בעמדותיו אלו הוסיף והחזיק גם לאחר עלייתו ארצה (1929) והצטרפותו לקיבוץ עין שמר. החל מ-1933 השתלב במידה גדלה והולכת בפעילותם של מוסדות הקיבוץ הארצי ובייצוגה של תנועתו במגוון מוסדות "חיצוניים" – ציוניים, יישוביים והסתדרותיים. בשנות ה-40 היה התחום הביטחוני לציר מרכזי בפעילותו הציבורית: ריפתין שימש כנציג תנועתו בכל המוסדות הביטחוניים בהם הייתה מיוצגת. גולת הכותרת בפעילותו זו הייתה חברותו ב"וועדה א" – וועדה ציבורית-פוליטית מיוחדת, מצומצמת, שפיקחה על פעולותיה של תנועת המרי העברי, אישרה או פסלה את כל המבצעים המתוכננים של ההגנה, האצ"ל והלח"י בתקופה שבין נובמבר 1945 ליוני 1946.

ב-1948, עם הקמתה של מפ"ם כאיחוד של "מפלגת פועלים השומר הצעיר" ו"התנועה לאחדות העבודה פועלי ציון", התמנה ריפתין לאחד משני מזכיריה המדיניים. הוא חבר למשה סנה בניסיון להטות את מפ"ם לקו רעיוני ופוליטי שמאלי יותר: בכך קרא תגר על חטיבת אחדות העבודה במפלגה ועל הנהגת תנועתו גם יחד. בסופו של עימות זה פרשו סנה ותומכיו ממפ"ם, ואילו ריפתין הודח מתפקידו כמזכיר מדיני ואיבד ממעמדו בקיבוץ הארצי ובמפ"ם. ריפתין שימש כחבר הכנסת מטעם מפ"ם מהכנסת הראשונה ועד לתום כהונתה של הכנסת החמישית (1949 – 1965): בשתי הכנסות הראשונות היה חבר בוועדת החוץ והביטחון, ובשלוש האחרות שימש כיושב ראש ועדת הפנים. לכל

אורכה של תקופת פעילותו הפרלמנטרית היה חבר בוועדת העבודה של הכנסת, שם התרכז בקידומה של חקיקה סוציאלית ובסיוע לאוכלוסיות חלשות.

ב-1969, לאחר שאיבד את מקומו בכנסת ועל רקע התנגדותו לכינון המערך בין מפלגת העבודה למפ"ס, פרש מן המפלגה בראש קבוצה מנאמניו והקים ארגון קטן ומעוט השפעה: ברית השמאל הציוני הסוציאליסטי העצמאי. בכך יצא למעשה מ"ביתו" הרעיוני והפוליטי - אל המדבר הפוליטי. ריפתין נפטר ב-14 במאי 1978.

אורי הייטנר | אל נאחר רגע נכסף: תנועת העבודה וההתיישבות ברמת הגולן 1967-1969

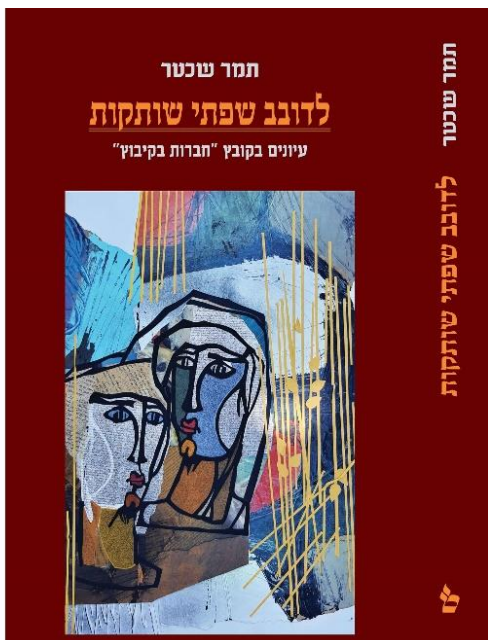
ספרו של אורי הייטנר הוא ניתוח היסטורי חיוני ביותר להבנת שתי סוגיות חשובות בתולדות מדינת ישראל: נקודת המוצא ביחסה של מדינת ישראל אל רמת הגולן לאחר כיבושה במלחמת ששת הימים, ושקיעת היכולת ההתיישבותית של תנועת העבודה הציונית לנוכח אתגר יישובם של הגולן ובקעת הירדן. הם היו מחוזות חפץ מדיניים והתיישבותיים של הזרם המרכזי בתנועת העבודה, אולם התנועה התגלתה בחולשתה לנוכח האתגר והותירה את המתיישבים שם ללא עורף משמעותי. הספר מאיר סוגיות אלו בעזרת תיעוד היסטורי רב חשיבות ומציע פתיחה מחקרית מאלפת לבירוך. פרופ' אבי בראלי.

תמר שכטר | לדובב שפתי שותקות, עיונים בקובץ "חברות בקיבוץ"

בשנת 1943 יצא לאור קובץ בשם "חברות בקיבוץ" בו סיפרו על חייהן כמאה חברות קיבוצים. רובן לא היו פעילות ציבור, מנהיגות או כאלה שהיו מורגלות בכתיבה. מבחינת הסוגות הספרותיות עיקרו סיפורי זיכרונות, אך מצויים בו גם שירה, סיפורת, קטעי יומנים אישיים, מכתבים ואף אומנות חזותית. באמצעות הקובץ נפתח צוהר לעולמן של החברות שהיה נסתר מן העין מפני שבאותן שנים קולן כמעט לא נשמע במרחב הציבורי.

הספר 'לדובב שפתי שותקות', עיונים בקובץ חברות בקיבוץ' עוקב בפרקיו הראשונים אחרי ליליה בסביץ ויוכבד בת רחל מקיבוץ עין חרוד שהגו את הרעיון לפרסם את סיפוריהן של החברות ופעלו ללא לאות עד שהוגשם חלומן. הוא מתאר את הסיבות להחלטתן ואת כל שלבי ההכנה - דרבון החברות לכתוב או לספר בעל פה על חייהן, הגהת החומר שנאסף ועריכתו, טיפול בחזותו החיצונית והקשר עם הוצאת הקיבוץ המאוחד. גם על החברות מסופר באותם פרקים - מי הן היו,

מדוע נענו לבקשת העורכות לספר או לכתוב על חייהן ובאילו נושאים הן התמקדו. בפרקים הבאים מנותחים הסיפורים באמצעות כלי המחקר הנרטיבי והמדגרי. תוך הקשבה לנשים וקריאה בין השורות מועלות סוגיות שונות מחיי החברות כמו איפוק, מחאה, הקרבה, אמונה בצדקת הדרך והסתגלות לאורח החיים בקיבוץ. עניינם של הפרקים הללו בחשיפת עולמן הפנימי של החברות כפי שהוא משתקף בכתיבתן, היינו להכיר את נקודת המבט הסובייקטיבית והרטורוספקטיבית שלהן. מתיאור פרשות החיים שמעוגנות בקהילה הקיבוצית הייחודית נדלים הלכי הרוח על

התקוות והאכזבות והפרשנות שהן העניקו לחייהן. כך גם משורטט הדימוי העצמי שלהן שהוא מכלול התכונות שכל אחת ייחסה לעצמה, תוך התייחסות להיבטים שונים של חייה והיכולת להתאים עצמה לדפוסי החיים בקיבוץ. הספר מפריך את הטענה שהושמעה במחקרים בני ימינו שהקובץ "חברות בקיבוץ" הוא שופר תעמולתי למען החיים בקיבוץ. באמצעות קריאה מושכלת של כתיבתן ניכר שהוא אינו רק ספר מגויס. קריאה זו שחושפת את צפונות ליבן של החברות, הניבה תובנות חדשות שמאתגרות את הסיפור הידוע על החברות בקיבוץ באותה תקופה, והן כגילוי של ארץ לא נודעת.

לילך רוזנברג-פרידמן | ציונות מבטן ומלידה: הילודה ביישוב ובמדינת ישראל בראשיתה: מניעתה ועידודה, 1960-1918

מדינת ישראל חריגה בשיעורי הילודה הגבוהים בה, זה שנים רבות, אולם בעבר הייתה הילודה פה מועטה, ומספר ההפלות המלאכותיות גדול. בתקופת שלטון המנדט הבריטי ובעשור הראשון של מדינת ישראל גילמה סוגיית הילודה, עידודה ומניעתה, ערכים שונים ומגמות מנוגדות. לא תמיד עלתה הגשמת המטרות הלאומיות בקנה אחד עם צרכי הפרט. השאיפה ליצור רוב יהודי ולהגביר את הילודה לא התיישבה עם הרצון לעצב חברה חדשה, מערבית ומודרנית, שאחד ממאפייניה הוא הגבלת הילודה. מתחים בנושא זה התגלעו בין היחיד לחברה ובתוך קהילות המהגרים שהגיעו לישראל ולהן השקפות וערכים משלהן, נורמות ופרקטיקות נבדלות. אין תמה אפוא שהילודה עוררה עימותים חברתיים, מגדריים ופוליטיים.

עשרות השנים הנסקרות בספר זה התאפיינו במגמות סותרות: עידוד ילודה ולצדה הגבלתה, מאבק בהפלות ולצדו ריבוי הפלות מלאכותיות. מפגשים בין תפיסות לאומיות, דתיות, חברתיות, מגדריות ותרבותיות שונות וכן מפגשים בין הלכי רוח מערביים למציאות המקומית השפיעו בפועל על שיעורי הילודה, על דרכי ההפלה המלאכותית ועל הגישות כלפיהם ושיקפו את פני החברה הישראלית בראשיתה.

רוזנברג=פרידמן מתארת ומנתחת בציונות מבטן ומלידה את הילודה ואת תופעת ההפלות המלאכותיות, חושפת טפח מחיי היום-יום ומשרטטת את הדיוקן המורכב של החברה הישראלית בראשיתה, של דור המייסדים שעיצבו וכוננו בחייהם את הבסיס החברתי והאידיאולוגי של החברה היהודית בישראל, ומעניקה נקודת מבט מעניינת להבנת מצב הילודה העכשווי במדינה.

יוחנן בן יעקב | השומר הדתי - תנועת הנוער הציונית-דתית בפולין, תר"פ-תרצ"ט, 1920-1939

כנסת השמה"ד התארגנה בקרקוב ב-1927. מייסדיה הונעו מכוח המודרנה, ייאוש ואובדן תקווה בפולין, סינתזה בין הדת והלאום, רעיון תורה-ועבודה (תו"ע), עלייה ובניין ארץ ישראל. התנועה ינקה ממקורות ישראל, מהחסידות, מהסוציאליזם ומתנועות הנוער בישראל ובעמים. השם השומר הדתי ועוד רכיבים מקורם בשומר הצעיר. הכנסת התמודדה עם פרדוקס - מרד נעורים בקרב ציבור דתי-שמרני. ראשי המזרחי, רבנים, הורים וציבור אורתודוקסי התנגדו לה.

השמה"ד הגדירה עצמה תנועה דתית חינוכית, צופית, חלוצית, השואפת לגאולת האומה והארץ, מורדת בחיי הגלות השפלים, נלחמת בעם-ארצות ומחנכת להגשמת רעיון תורה-ועבודה. התפיסה הדתית הושתתה על נאמנות לתורה ולהלכה; התחדשות דתית; חינוך מוסרי וכלל אנושי. הכנסת נאבקה בהתבוללות ובחילון, הציבה דגש על לימוד ועיון, השלמת השכלה וידע חיוני לבניין העם והארץ. צירוף הבנות והחינוך הקואדוקציוני עוררו התנגדות. הכנסת חתרה להעצמת הבנות ולשילובן המלא בתנועה. ליבת הפעילות התקיימה בקבוצה החינוכית האינטימית, לרוב חד-מינית, מדריך וכמניין אחים/אחיות, ושררה בה "התחיות". הכנסת אימצה את הצופיות כיסוד מרכזי, רבנים קרובים לה התנגדו לכך בתוקף. הכנסת טיפחה יחס עמוק לטבע ועודדה חינוך אומנותי. הדרך החינוכית כוונה מן היחיד אל החבורה.

שנים עשר ועידות ומועצות ברמה הארצית קיימה השמה"ד בפולין, בהן גובשה דרכה החינוכית והארגונית. ההנהגה הארצית יזמה וקיימה סמינרים, מושבות קיץ וחורף ועוד. שלושה שליחים הגיעו מארץ ישראל. הכנסת קלטה נוער לומד ונוער עובד. בתחילה הצטרפו חניכים מגיל 12-13, בהמשך מגיל 10, ועד גיל 18-21. ב-1937 היו בה כ-15,000 חניכות וחניכים - אחים ואחיות, בכ-260 קינים. הקן היה בית יוצר לנשמת השמה"ד, אי ארץ ישראלי בגלות. הכנסת התנהלה בעברית, ראו אור מטעמה כ-50 חוברות, עלונים ועיתונים, רובם בעברית ומיעוטם ביידיש ובפולנית.

חובת הגשמה אישית - עלייה לארץ ישראל והתיישבות בקיבוץ דתי - הוטלה על חבריה, שנדרשו להצטרף לקיבוצי הכשרה ועלייה שומריים. מ-1934, התעורר ויכוח: הזרם הקיבוצי דגל בהגשמה בקיבוץ דתי בארץ, חתר למהפך רעיוני ולהעמקת החינוך הקיבוצי. הזרם החלוצי הסתפק בתביעה חלוצית כללית. במועצות ובוועידה אומץ הכיוון הקיבוצי, המסתייגים המשיכו להתנגד. הבוגרים הופנו בעיקר לשלושה קיבוצי הכשרה ועלייה שומריים: גאולה, ראשית ועובדיה. בוגרי הכנסת וקיבוצי העלייה היו בין מייסדי הקיבוצים טירת צבי, 1937 וכפר עציון 1943.

(בהרצאה זו לא נעסוק בפעילות הכנסת בפולין, בשואה ואחרי המלחמה, עד 1950).

רויטל בר יוסף | בין השתלבות להפרדה: קליטת חברות נוער מארצות האסלאם בקיבוצים בתחילת שנות החמישים

בתחילת שנות החמישים, ניצבה קליטת חברות הנוער בקיבוצים, על היבטיה החינוכיים והלוגיסטיים, בראש דאגותיהן של התנועות הקיבוציות, לצד העניינים הלאומיים. הגעתם של גלי העלייה הגדולה מארצות האסלאם חוללה תמורה בהרכב חברות הנוער בקיבוצים והציפה דילמות, מחלוקות וקונפליקטים. מצד אחד הועצמה בצוק העיתים חשיבות חברות הנוער כמקור חיוני לעתודות, ומנגד הצטיירה בעיני החברים השתלבותם של בני הנוער בהרכבם החדש כגורם מאיים על המרקם החברתי שנוצר בידי המייסדים. השינוי הדמוגרפי הציף לדיון את הדיכוטומיה וההפרדה הקיימת בין חינוך ילדי הקיבוץ וחברות הנוער, ואת היחס השונה והמבדל שקבלו בני הנוער בקיבוצים, בניגוד לרטוריקה השוויונית השלטת.

צוותי החינוך חסרי הניסיון בקיבוצים הקולטים, הובילו שינוי תפיסתי ומעשי במסלול הקליטה, בניסוי ותעייה, למסע של קליטה ישירה, ללא הכשרה מוקדמת כמקובל בעבר. הם גם נשאו על כתפיהם את שימור הקבוצה מפני עזיבות, תופעה שסיכנה את העתודות החינוכיות להמשכיות התנועה ההתיישבותית, והעלתה חששות לעתיד מפעל עליית הנוער כולו.

המפנה העיקרי בקליטת חברות הנוער בקיבוצים, התחולל בתחילת שנות החמישים בקיבוצי המאוחד, עם מיזוג חברות נוער לכיתות בני הקיבוץ בכמחצית מקיבוצי התנועה. הייתה זו מהפכה חינוכית בעלת השפעות והשלכות שעוררה מחלוקות פנימיות וחיצוניות. ניתוח תמורה זו בעיני המחנכים, דור ההורים המייסדים, בני הקיבוץ, ובעיני נציגי עליית הנוער, מצביע עד כמה מורכב רגשית, חברתית ואידיאולוגית היה תהליך ההצמדה בעיני העושים במלאכה.

במבט על, תהליך ההצמדה החינוכי חידד והעצים את גבולותיה השבריריים ומגבלותיה של הסביבה המחנכת הקיבוצית האידיאליסטית במתח בין הלכה למעשה, ויצרה משבר ביחסי התנועה הקיבוצית עם עליית הנוער. בפרספקטיבה היסטורית היה תהליך ההצמדה, ציון דרך ביחסים הבין-עדתיים בישראל, ניסוי ביצירת מסגרת משולבת ומשלבת "על מלא" בין ותיקים לחדשים, במעבדה אמיתית, בתקופה כה פורמטיבית ביחסים הבינעדתיים בישראל.

יואב לרר | מעורבותה ותרומתה של התנועה הקיבוצית בפעילות ידיעת הארץ ובמחקר הארכיאולוגי במדינת ישראל בשנים 1948-2000

שורשי פעילות ידיעת הארץ בתנועה הקיבוצית נעוצים ביוזמה שאותה החלה הסתדרות העובדים, עת שלחה 'מורים נודדים' למטרת הקניית ידיעת הארץ במושבות, בישובים חקלאיים ובגדודי עבודה.

המקרה הראשון להשתתפות פעילה של חברי קיבוץ בחפירה ארכיאולוגית היה חפירת בית הכנסת העתיק בבית אלפא בשנת 1929 בניהולו של א.ל. סוקניק. המקרה השני היה השתתפותם של חברי אלונים בחפירת בית שערים שנערכה בשנות ה-30 מטעם 'החברה לחקר ארץ ישראל ועתיקותיה' בניהולו של בנימין מזר.

'חוג הארכיאולוגי' הראשון הוקם בקיבוץ שער הגולן, בשנת 1941, וחבריו השתתפו בחמש עונות החפירה באתר הירמוכי בניהולו של משה שטקליס (1949-1952).

בשנת 1948 החלה לפעול מחלקת העתיקות של מדינת ישראל. המחלקה, הייתה זקוקה לסיוע של מתנדבים וחברי קיבוצים רבים היו פעילים ב'חבר שוחרי העתיקות' – לימים 'נאמני עתיקות' שהוקם למטרה זו.

בשנים 1953-1965 השתתפו חברי קיבוצים רבים כמתנדבים במשלחות סקר וחפירות במערות מדבר יהודה, עין-גדי, מצדה, הנגב והגליל העליון.

בשנות השבעים השתתפו חברי קיבוצים כמתנדבים בחפירת בכונתילת עגירוד בצפון סיני בניהול זאב משל, גמלא בניהול שמריה גוטמן ובסקרים מטעם 'האגודה לסקר ארכיאולוגי של ישראל'.

הסקרים והחפירות הארכיאולוגיות שנערכו בשנים אלה עיצבו את דמותו של המחקר הארכיאולוגי בארץ ישראל, אך ספק רב אם חלק גדול מהסקרים והחפירות שנערכו בשנים אלה, היו מתקיימים ללא רוח ההתנדבות וכישוריהם של מאות חברי הקיבוצים.

ערב בחממה האקולוגית בעין שמר

כוחה של מחאה:

ממשבר אמון 1973 למשבר אמון 2023: לוחמי כיפור 1973 נלחמים על דמותה של המדינה

(הערב יתקיים בשעה 19:30 ב"חממה האקולוגית" של קיבוץ עין שמר)

הכנס השנתי של פורום חוקרי הקיבוץ ותנועת העבודה | 2023 - תשפ"ג מזמין את הציבור לדיון בנושא:

כוחה של מחאה: ממשבר אמון 1973 למשבר אמון 2023: לוחמי כיפור 1973 נלחמים על דמותה של המדינה

יום חמישי, 7 בספטמבר 2023, בשעה 19:30

בחממה בקיבוץ עין שמר

מתוך: טוויטר דמוקרטים TV

לפני 50 שנה חוותה מדינת ישראל את אחד המשברים הקשים בתולדותיה. מלחמת יום הכיפורים הולידה את קריסת "הקונספציה", את "המחדל" ואת משבר האמון של הלוחמים בהנהגה המדינית ששלחה אותם לקרבות התופת בצפון ובדרום.

היום, כעבור 50 שנה, חלק ניכר מלוחמי "המלחמה ההיא", חווים משבר אמון נוסף ונלחמים במלחמה שהם מגדירים כלא פחות קריטית: המאבק על המשך קיומה של ישראל כמדינה דמוקרטית.

במפגש נשוחח עם הלוחמים שלחמו בשדות הקטל ברמה ובסיני, ונלחמים היום בשדה המערכה על הדמוקרטיה. נבחן את קווי דמיון והשוני בין שני משברי האמון, ובין המלחמה ההיא למאבק הנוכחי.

בהשתתפות:

רפי נוי, קיבוץ דן, לחם ברמת הגולן; פעיל בקבוצת 'לוחמי כיפור 1973 נאבקים על דמותה של המדינה'

עוזי בן צבי, קיבוץ עמיעד, לחם בסיני; פעיל בקבוצת 'לוחמי כיפור 1973'

אביטל גבע, קיבוץ עין שמר, לחם בסיני; פעיל בקבוצת 'לוחמי כיפור 1973'

נרי שוטן, קיבוץ שפיים, המחלקה הפוליטית בתנועה הקיבוצית; פעיל במחאה נגד ההפיכה המשטרית

לפרטים נוספים: אלון גן: 052-8346333 | alongan@013.net

מתוך: טוויטר דמוקרטים TV

מושב המישי: מבט חדש על המיסים הפנימיים והפנסיה בקיבוץ | המכון לחקר הקיבוץ

יו"ר: מנחם (מנולו) טופל

דורון נדיב | השפעת הניאו-ליברליזם הישראלי על שיטת המיסוי בקיבוץ המתחדש

נושא שיטת המיסוי בקיבוץ המתחדש יכול להעיד על תפישת חברי וחברות הקיבוץ. האם הקיבוץ המתחדש הינו "קיבוץ רווחה", אשר אינו קיבוץ שיתופי, אך יונק את מקור כוחו וחיותו מהתפישה הסוציאל דמוקרטית, הדוגלת כאמור בהטלת מיסים פרוגרסיביים גבוהים וחותרת לפערים כלכליים קטנים ככל האפשר ולשוויון כלכלי ממשי בתנאי החיים, ולא רק לשוויון הזדמנויות, כמו במודל הסקנדינבי.

או האם הוא מושפע מ"חברת השוק" ומשיטת המיסוי הנאו ליברלית, אשר דוגלת בגביית מיסים נמוכה, כאשר יש דגש על הפחתת מיסים רדיקאלית במדרגות המס העליונות (מס פרוגרסיבי).

ממצאי הסקר בתחום המיסים בקיבוץ המתחדש אותו ערכו ד"ר שלמה גץ וחנה גולדמברג, מהמכון לחקר הקיבוץ בשנת 2022, מאשרים את הנחתי שבהתבוננות רחבה על עיצוב הקיבוץ החדש ניתן לקבוע כי בסיכומו של דבר הוא משתייך לתופעה כלל-עולמית וישראלית של התרחקות וניכור מהמשטר הסוציאל-דמוקרטי ומרעיון מדינת הרווחה והסדרה, תוך אימוץ של רעיונות ניאו ליברלים ומשטר ההפרטה שהפכו להגמוניים במערב ובמדינת ישראל. ניתן לומר כי שיטת המיסוי בדגם הסוציאל דמוקרטי הנהוגה בקיבוצים בראשית תהליך השינוי, היא רק שלב ראשוני בכדי להעביר את השינוי בצורה מדורגת ורכה. השלב השני הוא מעבר לשיטת המיסוי בדגם הנאו ליברלי, שהינו פועל יוצא של רוח התקופה הזו בישראל ובמערב, שאומצה גם בתנועה הקיבוצית.

שלמה גץ וחנה גולדמברג | המיסוי הפנימי והערבות ההדדית בקיבוץ המתחדש

הקיבוץ המתחדש הנהיג מספר מיסים פנימיים. מס מוניציפאלי - הנובע מהיותו של הקיבוץ גם רשות מקומית המספקת שירותים. המס נועד לשירותים נוספים על אלה המסופקים על ידי המועצה האזורית; מס קהילה - הנובע מהיותו של הקיבוץ אגודה שיתופית המספקת שירותים או פעילויות הקשורות לאורח החיים הקיבוצי: מס דיפרנציאלי שהוא פרוגרסיבי, כלומר מותנה בגובה ההכנסה. מס זה מיועד לשתי מטרות - צמצום הפערים בין החברים בשל הנהגת שכר דיפרנציאלי ומימון הערבות ההדדית בקיבוץ.

בסקר שנערך בקרב כ-80 קיבוצים נאספו נתונים על המיסים האלה. בכל הקיבוצים משלמים מס קהילה או מס מוניציפלי, בחלקם, בעיקר אלה בהם יש בנוסף לחברי הקיבוץ יש תושבים רבים, משלמי החברים את שני סוגי המיסים, והתושבים את המס המוניציפלי בלבד. גובה המס משתנה בין הקיבוצים, והוא בין כ-200 ₪ עד ל-900 ₪ לחודש לחבר או תושב.

המס הדיפרנציאלי שהיה נהוג ברוב הקיבוצים (מעל 80%) הולך ומצטמצם עד כדי היעלמות. הוא קיים ב-45%, וכמעט מחציתם דנים בביטולו או בצמצומו. שיעורי המס וקביעת "תקרה", סכום מרבי שניתן לגבות, מעידים כי הוא אינו משמש כ"מס איזון" ויכולתו לתמוך בערבות ההדדית מוגבלת. המקורות לערבות ההדדית הם בעיקר רווחי הקיבוץ, וקרנות לעזרה הדדית של הקיבוץ.

מיכל פלגי, אליאט אורחן וחנה גולדמברג | סקר פנסיה בקיבוצים 2023

סקר הפנסיה בקיבוצים בחן את עמדות חברי הקיבוצים - פנסיונרים ופנסיונרים לעתיד - בסוגיית השינויים המוצעים על ידי התנועה הקיבוצית בתקנה 3 לתקנות הערבות ההדדית בקיבוץ המתחדש. הסקר נערך בינואר 2023.

ארבעת ההצעות לשינוי תקנה 3 שנבדקו הן:

1. הטלת חיוב על חברים לצבור מקורות גמל החל "מיום השינוי" ולהעביר מידע בעניינם לקיבוץ.

2. הגדרת חובת הקיבוץ בעניין הפנסיה כחובה להשלים את מקורות הגמל של החבר ושימוש באמות מידה של "רשת הביטחון" לעניין זה.

3. מעבר לבחינה של יחידה משפחתית לעניין חובת הצבירה והרחבת הגדרת מקורות הגמל גם לזכויות גמל של בן/בת הזוג של החבר.

4. אפשרות להגדרה בהסכמה של נכסים אחרים (שאינם בהכרח "נכסים פנסיוניים") כמקורות גמל.

הסקר נערך בהזמנת משקי טנא. על הסקר השיבו 500 חברי קיבוצים ממדגם מייצג של 30 קיבוצים מתחדשים.

מושב שישי: 110 שנה לתנועת "השומר הצעיר" | יד יערי

יו"ר: אביבה חלמיש

מיכל גולן | מרד הבת – לציונות, סוציאליזם ואחוות עמים

הרצאה מבוססת על ספר הנמצא בדפוס והאמור לצאת בהוצאת יד יערי. הוא עוקב אחר קורות משפחת לסקר מהעיר ברסלאו שבגרמניה מעת עליית היטלר לשלטון ועד סמוך להקמת המדינה. הספר מתבסס על מכתבים ומסמכים, על ספר אוטוביוגרפי שכתבה אניטה לסקר-ולפיש ועל ממוארים, מחקרים ומסמכים היסטוריים העוסקים בתקופה זו (1933-1947), ובנושאים העולים מן המכתבים. ההארות וההרחבות ההיסטוריות מעגנות את ההתרחשויות המשפחתיות בתוך הקשרי התקופה ויוצרות מעין רומן מכתבים מוער.

ההצגה בכנס תתמקד במסלול חייה של מריאנה לסקר, הבת הבכורה במשפחה. מריאנה הייתה בת מורדת במלוא מובן המילה. בגיל 14 החליטה בהשפעת התנועה הציונית "ורקלויטה", שפעלה אז בגרמניה, לעזוב את בית הספר התיכון וללמוד נגרות. זאת כדי להשתתף בבוא העת במו ידיה בבניין הארץ. הוריה האריסטוקרטים שתכננו עבורה עתיד שונה לגמרי, התנגדו לכך בכל תוקף אולם דבר לא הזיז אותה מהחלטתה. מרגע קבלת החלטה זו היו כל מהלכיה מכווני מטרה וממוקדים בהתגייסות לכל מטלה שנקשרה ונבעה ממנה. היא הייתה מדריכה בתנועה ובהיותה בת 18 נשלחה על ידי "החלוץ" ו"עליית הנוער" לאנגליה כדי להכין את התשתית לקליטת ילדי הקינדר-טרנספורט. לאחר שבית הילדים נסגר הקימה בלונדון קן של השומר הצעיר והייתה גם פעילה מאוד בתנועה הציונות. מאוחר יותר הצטרפה לקיבוץ ההכשרה "במפעל" וגם בו שימשה בתפקידים מרכזיים.

מריאנה ובעלה עלו לארץ בחודש יולי 1945 והיו בין מקימי קיבוץ המעפיל. במלחמת השחרור השתתפה בקרבות על קיבוץ המעפיל ועל קיבוץ משמר העמק וגם כאן המשימה הייתה לפני הכל בלא קשר להיותה אם צעירה. בשנת 1949 יצאה מריאנה עם משפחתה לשליחות באנגליה מטעם השומר הצעיר ושנה לאחר מכן נותרה בגפה בקיבוץ הצעיר כשבעלה המשיך אותה לבד. גם זה היה מחיר ששילמה בלב שלם.

נתעכב כאמור בהצגה זו על החלטותיה, על המחירים ועל הדילמות שאלו הציבו בפניה ועל מהלכיה הבלתי מתפשרים למימושן. נביא את המסגרות וההקשרים בהם פעלה, את מחויבותה הטוטאלית לכל משימה ואת האופנים בהם בחרה להגשים את יעדי התנועה ואת יעדיה האישיים בגרמניה, באנגליה ובפלשתינה/ישראל.

אלי צור | תפיסתו של מרדכי בנטוב (מייטק גוטגולד) - ארץ ישראל לא כחזרה לארץ אבות, אלא כמקום ליצירת "אדם חדש"

בשנת 1911 הודפס בלבוב התרגום לפולנית של ספרו האייקוני של באדן-פאוול, "הצופיות לבנים". הספר, למרות הצנזורה הנוקשה של השלטונות, הגיע לוורשה ונרכש, בין היתר, על ידי מייטק גוטגולד. הילד התלהב מן הספר והקים גדוד צופי המורכב משלושה ילדים. זו הייתה ראשית דרכו של מרדכי בנטוב בתנועת השומר הצעיר. התנועה בוורשה הוקמה רק לאחר שורשה נכבשה על ידי הצבא הגרמני, אך דרכו הרעיונית התעצבה שנים קודם. בניגוד לרוב האנשים שארץ ישראל נתפסה כ"ארץ אבות", בנטוב ראה בה אזור ריק, בו ניתן להגשים אקספרימנטים חברתיים ולברוא עולם חדש. פעילותו התנועתית כוונה לחינוך צעיר יהודי שיהיה "היהודי חדש". אומנם הדרך לארץ נפתחה עם סיום המלחמה, אך בנטוב העסוק בהדרכה ובלימודי משפטים באוניברסיטה לא היה פנוי לעלייה. רק עם פרוץ המלחמה בין פולין לרוסיה הסובייטית וגיוס הנוער לצבא, הבינו בנטוב וחבריו שניצבת בפניהם בחירה בין הגיוס לצבא לבין העלייה ובחרו בעלייה. הדפוס הזה לא היה הראשון בתולדות הציונות. גם ראשוני העלייה השנייה היו הצעירים שסירבו להתגייס לצבא הרוסי בעת מלחמת רוסיה – יפן. במאי 1920 הגיעה חבורת בנטוב ליפן, ראשוני העולים של השומר הצעיר הפולני. העליה נעשתה בניגוד לדעה של הנהגת הקן הוורשאי, אך הייתה פתח לעליה של המרכיב המרכזי של השומר הצעיר, התנועה הפולנית.

אביהו רונן | "אנחנו לא בקונצנזוס": כרם שלום כקיבוץ פוליטי, 1968 – 1978

קיבוץ כרם שלום נודע בשנות השבעים כקיבוץ פוליטי רדיקלי הן מבחינת עמדותיו והן מבחינת אורחות חייו. אופיו המיוחד של הקיבוץ התהווה כתוצאה ממפגש הגרעין הראשון של בני קיבוצים של הקיבוץ הארצי (גרעין גיל"ת), וצעירי תנועות השמאל מתל אביב וירושלים (גרעיני שלום ואבשלום). חברי כרם שלום לקחו חלק פעיל ואף הובילו מספר מאבקים מכוונים של השמאל בישראל בשנים 1968 – 1978: ההתנגדות העקבית להתיישבות בפיתחת רפיח, המאבק נגד נישול וגירוש של הבדואים מצפון סיני, המאבק נגד אריק שרון וההתנחלויות בגדה המערבית והמאבק נגד שלילת קיומה של ישות פלשתינאית.

גם מבחינת אורחות החיים נבדל כרם שלום מקיבוצים אחרים בשנות השבעים. חברי הקיבוץ, ביקשו להתניע תהליכי שינוי לא רק בכרם שלום אלא גם בחברה הקיבוצית שקפאה על שמריה. מייסדיו ביקשו לחזור ולממש את עקרונות השיתוף והשוויון הבסיסיים של חברה סוציאליסטית, תוך התאמתם לגישות חופשיות ופתוחות יותר שאפיינו את תרבות "השמאל החדש" באותה עת. חיי הכלכלה בכרם שלום היו מבוססים על טהרת העבודה העצמית, החברות בקיבוץ התבססה תקופה ארוכה על מחויבות אישית, ולא על תקנון כתוב; על מרבית מחסני הקיבוץ לא נתלו מנעולים, לא נערכה התחשבות של ימי עבודה בין החברים למוסדות הקיבוץ, ובבריכת השחייה ועל שפת הים נהוגה הייתה רחצה בעירום.

כרם שלום שחה נגד הזרם בחברה הישראלית של שנות השבעים, חברה שלאחר כיבושי מלחמת ששת הימים נעשתה לאומנית יותר, מיליטריסטית יותר ונהנתנית יותר. כפי שמעידים קטעי העיתונות מאותם ימים, הקיבוץ הקטן היה עבור רבים סמל לאנשי עמל שנפשם קשובה למצוקתו של האחר, והם נכונים להתגייס לכל מאבק של צדק חברתי. עבור מתנגדיו, במנהיגות הקיבוץ הארצי ומחוצה לו היווה מזכרת עוון של קיבוץ שחרג מגבולות הקולקטיביות הרעיונית ואיים על ההומוגניות הפוליטית והחברתית של התנועה.

עם זאת, המתחים הפוליטיים והחברתיים הגבוהים שבהם חיו ופעלו חברי וחברות הקיבוץ לא תרמו להתייצבותו של כרם שלום לאורך זמן. למרות האימפקט הפוליטי של הקיבוץ ובמפתיע גם הצלחתו הכלכלית, הרי שמבחינה מבחינה חברתית ידע הקיבוץ עליות וירידות. בשנים 1977 – 1978 על רקע מאבקים מתמשכים על זהותו של הקיבוץ, עזבו את כרם שלום חברי שתי קבוצות מרכזיות: קבוצת שמאל פוליטית וקבוצת חברי קיבוץ ותיקים. בכך תם פרק זה של כרם שלום. ניתן לראות בסיפור כרם שלום את כשלון ניסיונה של החברה הקיבוצית להתחדש מבפנים כחברה סוציאליסטית ופוליטית, אך ניתן גם אולי לראות את כרם שלום של שנות השבעים כמקרה מבחן של "אזור אוטונומי ארעי" (Temporary Autonomous Zone = TAZ) מושג שטבע בשנות התשעים חכים ביי. ה TAZ שוב אינו בגדר אוטופיה שלא תוכל להתגשם לעולם, אלא ניסיון מתמשך לשחרור המגיע להישגים זמניים בלבד, של הופעת חברות חופשיות מכפיה והיררכיות של החברה הממוסדת, וממילא גורלו להתמסד או להתפרק.

חיים (ג'ומס) אורון | מה זה להיות עבורי "איש השומר הצעיר"

הגדרת הזהות שלי בסופו של דבר היא חניך ומדריך בשומר הצעיר. החיבור של השניים, גם שאתה בכיתה ו' וגם כשאתה מעל גיל גבורות. המאפיין הזה ממשיך להיות המאפיין המרכזי. כאשר מבחינתי הזהות הזאת מורכבת משני חלקים מאד מרכזיים: האחד - תפיסת עולם, והשני - הגשמה אישית. יש המון אידאולוגיות, העולם מלא אותן, אשר לא מחוברות להגשמה אישית, ויש המון קבוצות שמגשימות כל מיני דברים ואין להן אידאולוגיה. אני חושב שהשומר הצעיר לאורך כל שנותיו, ולשמחתי גם בימים אלה, מנסה לחבר בין השניים. או במילים אחרות: הצוואר הוא לא המחוסם שבין הלב לשכל, אלא מחבר ביניהם.